

1 טור או"ח סימן תקפא

תניא בפרקי ר"א בר"ח אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה שאז עלה לקבל לוחות אחרונות והעבירו שופר במחנה משה עלה להר שלא יטעו עוד אחר ע"ג והקב"ה נתעלה באותו שופר שנאמר (תהלים ט"ז) עלה אלהים בתרועה וגו' לכן התקינו חז"ל שיהו תוקעין בר"ח אלול בכל שנה ושנה וכל החדש כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה שנאמר (עמוס ג') אם יתקע שופר בעיר וגו' וכדי לערבב השטן וכן נוהגין באשכנז לתקוע בכל בוקר וערב אחר התפלה ויש מי שמרבין לומר סליחות ותחנונים מר"ח אלול ואילך לרב כהן צדק מנהג ב' ישיבות לומר סליחות ותחנונים בעשרת ימי תשובה וכן אמר רב עמרם בעשרת ימי תשובה משכימין לב"ה בכל יום ומתחיל ש"צ אשרי וקדיש ומתחיל תחנונים ומסיים ואנחנו לא נדע וקדיש ואמר רב האי מנהג לומר תחנונים בהנך עשרה ימים לחוד ושמענא דבמקצת אתרוותא קיימי מר"ח אלול ואמרי דביה סליק משה להר בפעם ג' ונחית בלוחות שניות בי"ה וכל המוסיף לבקש רחמים זכות הוא לו ואינו מנהגינו כהנך דקיימי מר"ח אלול ומנהג אשכנז כשחל ר"ה ביום ה' או בשבת אז מתחיל ביום ראשון שלפניו לעמוד באשמורת הבקר ואומרי סליחות ותחנונים

2 בית יוסף על או"ח סימן תקפא

ועוד יש לומר דמשופר המדבר לא למדנו אלא שעל ידו נמנעו מלחטוא אבל עדיין אנו צריכין ללמוד שעל ידי קול שופר אדם מתעורר לשוב בתשובה ולכך הביא פסוק דאם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו:

3 בית חדש על או"ח סימן תקפא

(א) תניא בפרקי רבי אליעזר וכו'. בפרק מ"ו הביאו הרא"ש סוף ראש השנה והמרדכי בתחלתה בדפוס גדול (קושטא רס"ט). ומ"ש וכל החדש וכו' עד לערבב השטן. ליתיה בספרי פרקי רבי אליעזר דידן:

4 בית חדש על או"ח סימן תקפא

(ב) והעבירו שופר בכל המחנה שהרי משה עלה להר. כצ"ל ופי' שעל ידי תקיעה זו נתקבצו כולם והגידו להם הרי משה עלה להר וכו' ולפי דאיכא למימר דאם היו מעבירין כרוז נמי היו נמנעים מלחטוא ואין מעלה בשופר זה לכך אמר והקדוש ברוך הוא נתעלה אותו יום באותו שופר שנאמר עלה אלהים בתרועה וגו' פירוש עלה אלהים בתרועה היא תרועה דראש השנה דכתיב (במדבר כט א) יום תרועה יהיה לכם אבל יי' בקול שופר מקרא יתר הוא ואתא לדרשה דבקול שופר דמדבר דעל ידו הלכו אחרי יי' ולא טעו בעבודה זרה גם בזה נתעלה המקום ברוך הוא וברוך שמו ולכן התקינו שיהיו תוקעין בשופר בראש חדש אלול בכל שנה ושנה ולפי שעדיין לא ידענו למה תוקעין כל החדש אמר שהוא להזהיר על התשובה ומשופר המדבר למדנו שמתחילין בראש חדש ולפי שלפי זה קשה דגם כל עשרת ימי תשובה יתקעו כדי להזהיר על התשובה על כן אמר וכדי לערבב השטן שלא יהא נודע לו מתי יהא ראש השנה דמטעם זה אין ראוי לתקוע אלא לפני ראש השנה בלבד ומיהו מטעם זה בלחוד היה מספיק לתקוע שלשה או ארבעה ימים לפני ראש השנה אבל מטעם דלהזהיר על התשובה צריך כל החדש משום דאיכא אסמכתא מקרא (שה"ש ו ג) "אני לדודי ודודי לי ראשי תיבות אלול וסופי תיבות עולה ארבעים כנגד ארבעים יום מראש חדש אלול ועד יום הכפורים כי באלו ארבעים יום התשובה מקובלת להיות לבו קרוב אל דודו בתשובה ואז דודו קרוב לקבל תשובתו מאהבה ועוד סמך מקרא (דברים לו ו) ומל יי' אלהיך "את לבבך ואת לבב זרעך ראשי תיבות אלול וכמו שכתבו האחרונים בספריהם (אבודרהם תפלות ר"ה עמ' רס):

5 רבינו נסים על הרי"ף ראש השנה דף ג/א

שנאמר היוצר וכו'. מפרש בגמ' דה"ק היוצר רואה יחד לבם ומבין אל כל מעשיהם. ויש לשאול למה אדם נדון בר"ה יותר מבשאר ימים דבשלמא שאר דברים דהיינו תבואה ופירות האילן ומים כל אחד בזמנו נדון כדאמרי' בגמ' דפסח זמן תבואה הוא ועצרת זמן פירות האילן וחג זמן גשמי שנה אבל אדם למה הוא נדון בר"ה יותר מבשאר ימים ותירוץ דבר זה למדנו מדגרסינן בפסיקתא [פסקא כ"ג] בשם רבי אליעזר בפסוק דרשו ה' בהמצאו דתניא בעשרים וחמשה באלול נברא העולם ולפי זה הא דתניא בגמרא דרבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם על גמר

ברייתו קא אמרינן דאדם הראשון שבו נגמר העולם נברא ביום ששי דהיינו באחד בתשרי וגרסינן תו התם בפסיקתא נמצא אומר בר"ה נברא אדם הראשון שעה ראשונה עלה במחשבה שניה נתייעץ עם מלאכי השרת בשלשה כנס עפרו בד' גבלו בה' רקמו בו' עשאו גולם בו' זרק בו נשמה בח' הכניסו לגן עדן בתשיעית נצטווה בעשירית סרח באחת עשרה נידון בשתים עשרה יצא בדימוס אמר לו הקב"ה זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין ביום זה ויצאת בדימוס כך עתידין בניך להיות עומדים לפני בדין ביום זה ויוצאין בדימוס וכל זה אימתי בחדש השביעי באחד לחדש ומכאן סמך למה אדם נדון בר"ה יותר מבשאר ימים ואף בשמים יש אות שמזל החדש הזה מאזנים כי בו פלס ומאזני משפט לה' ולפי זה הא דאמרינן בפרק ראוהו ב"ד (דף כז.) כמאן מצלינן האידינא זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון כמאן כרבי אליעזר על יצירת אדם קאמרינן אבל בכ"ה באלול תחלת בריאת העולם הוא ולכך נהגו בברצלוני"ה וגלילותיה להשכים באשמורות הבוקר בכ"ה באלול ומיהו ה"מ כר"א אתיין דאילו לרבי יהושע דאמר בניסן נברא העולם אין לזה ענין כלל ואע"ג דתניא בגמ' [דף יב.] דחכמי ישראל מונין למבול כר"א ולתקופה כר' יהושע ומדמונין לתקופה כר"י אלמא ס"ל דבניסן נברא העולם איכא למימר דכי מנינן לתקופה כר' יהושע לאו משום דסבירא לן כוותיה במאי דאמר דבניסן נברא העולם אלא לפי שבו התחלת צמיחת האילנות והפירות שכל זה נמשך אחר מהלך החמה התחילו למנות ממנו ומיהו אכתי תמיהא לי דתינח לר"א אבל לר"י דאמר דבניסן נברא העולם אכתי הדרא קושיין לדוכתה למה נדון בר"ה יותר מבשאר ימים ונ"ל שרצה המקום לזכות את ישראל בדינם ורצה לדון את ישראל בזמן שהוקבע לכפרה ולסליחה שלפי שנתרצה הקב"ה ביוה"כ הוקבע יום סליחה לדורות לפיכך גזר השם שיהא אדם נידון בר"ה שצדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים ובינונים הרי גזר דין שלהם אינו נחתם אלא עד יוה"כ שהוא יום סליחה וכפרה הרי נתנה להם תורה זמן כדי שבו יפשטו מעשיהם וישבו אל השם ואפשר עוד שמר"ה ועד יוה"כ התחיל השם להתרצות למשה וביוה"כ נתרצה לו לגמרי ולפיכך רצה הקב"ה לדון בריותיו בזמן שהוקבע לכפרה ולסליחה ובהכי אתי שפיר טפי דנקטינן כרבי יהושע דקי"ל כוותיה לגבי ר"א ועוד דההיא דתניא ולתקופה כר"י אתיא הכא כפשטה דסבירא לן דבניסן נברא העולם והא דאמרי' בפרק ראוהו ב"ד [דף כז.] כמאן מצלינן האידינא זה היום תחלת מעשיך וגו' כתבתי עליה במקומה בס"ד ולפי זה אין מקום לקום באשמורת בכ"ה באלול ולפיכך נהגו בגירונ"ה וגלילותיה שלא לקום עד ר"ה ומיהו יש מקומות שמקדימין באחד באלול ויש סמך למנהגן לפי שבו התחילו מ' יום שנתרצה הקב"ה למשה:

6 הרי קדם

7 חדושי הרמב"ן על מסכת ראש השנה דף כו/א

ולי נראה שאין בכלל השופרות אלא הקרנים החלולים שזכרותן ניטלת מהן, אבל קרני מקצת החיות שכולם עצם אחד אינם בלשון שופר אלא קרן שמם ואפי' קדח בהן פסולין לתקיעה, וקרני הראמים כך הן עשויין, ומשו"ה תנן כל השופרות שהם הקרנים החלולין כשרין חוץ משל פרה שאע"פ שהוא שופר [פסול] מפני שנקרא קרן כאותן שאינן חלולים ששמן קרן,

8 שו"ע או"ח סימן תקפו

ושל פרה פסול בכל גוונא; וכן קרני רוב החיות שהם עצם אחד ואין להם מבפנים זכרות, פסולים.

9 משנה ברורה על או"ח סימן תקפו

(ז) וכן קרני רוב החיות - כמו (י) הראמים והצביים וכדומה ופסול שלהם הוא משום דשופר צריך להיות חלול דשופר הוא מלשון שפופרת. ופסולים אלו דפרה ודעצם אחד (יא) הוא מן התורה (יב) ואפילו אין לו שופר אחר אין לתקוע בהם:

10 ספר רסיסי לילה - אות לט

ואלול באות י' שהוא על שם המחשבה כדפירש רש"י על אז ישיר כי מזלו בתולה דמשמעו דבר חדש שלא נגעו בה עדיין כמו שאמרו בפרק קמא דנדה (ח ע"ב) שלוש בתולות. כי שליטת ידי האדם הוא מהרגשת הלב ואילך ששם

מורגש לאדם ומששלטה הרגשת אדם אינו בתולה. אבל המחשבה ששם אין שליטת הרגשה זה תמיד כבתולה ועל זה אמר (זכריה ט, יז) ותירוש ינובב בתולות כי דברי תורה גם כן בכל יום כחדשים רק שמכל מקום כל ההוגה מוצא טעם (עירובין נד ריש ע"ב) אלא שטועם טעם בתולה כאילו הוא דבר חדש שלא טעם עדיין מעולם... ושמעתי או ראיתי באיזה חיבור, תירש אותיות תשרי הוא מנובב ומפריח בתולות הוא אלול. והדברים מכוונים עם מה שכתבתי דתשרי הוא השתדלות באתערותא דלתתא והרגשת הלב וההכנה שלו, אלול הוא במחשבה בלא הרגשה. ולכך באלול גם כן תוקעין שופר שהוא המעורר אתערותא דלתתא. אך החילוק בתשרי הוא מצות ה' כי ה' יראה ללבב ואמחשבה לא שייך ציווי דשם הוא ביד ה' ופעולת האדם אינו אלא על צד ההרגל לבד ולכך תקיעות דאז מצד מנהג. כי עיקר קדושת המחשבה בא רק מצד ההרגל והשתדלות של מצות אנשים מלומדה שאין פועל כלום בלב מועיל ביותר למחשבה. דמהרגשה שבלב בא להתלהבות עד שאינו יכול לעשות כלום אבל מצד הכרת השכל במחשבה אין מתלהב והוא פועל כראוי בישוב הדעת אלא שאינו אלא על דרך מנהג והרגל כיון שאין לו הרגש בלב ששם הוא עשיית המצוות של השם יתברך כטעם (שיר השירים רבה ה, ב) השם יתברך לבן של ישראל: ולכן הצירוף של אלול הוא סופי תיבות של וצדקה תהיה לנו כי. והיינו מקבלים קודם למשפיעים ובן קודם לאב דהתכלית לעולם הוא בסוף ובאלול התכלית הוא המחשבה והוא הסוף מעשה שלו. ומחשבה תחילה שלו הוא המעשה בפועל שמצד ההרגל שלא במחשבה שזהו עומק ראשית דמחשבה מה שאדם עושה קצת כמתעסק בלא התבוננות מחשבה גמורה:

10 ספר שפת אמת - דברים - פרשת וילך - שנת [תרמ"ז]

והנה מזל אלול בתולה. היינו שיש נקודה פנימית בנפש ישראל שאין שולט שם מגע נכרי. גן נעול. מעיין חתום. ונק' בתולה וע"ז הנקודה נאמר אני לדודי שלעולם לא נתרקה זו הנקודה מדביקות בשורשה. ושמורה לשמו ית'. אך לא בכל עת יכולין למצוא זו הנקודה. ועתה הזמן גורם שנתעוררו בני" בתשובה. ונתקברו נפשות בני" אליו ית'. וכמו כן דודי לי הוא ג"כ שיש למעלה מדות מיוחדים רק לבני". כמ"ש הנה אנכי כורת כו' נגד כל עמך כו' אשר לא נבראו כו'. א"כ יש מדות מיוחדים לבני". והם י"ג מדות כמ"ש הורית לנו לומר שלש עשרה. וכפי התגלות נקודה פנימיות אני לדודי כך דודי לי. ומו"ז ז"ל אמר כי ע"ז הנקודה נאמר מגן אברהם ע"ש. והוא חתימת אות ברית קודש שחתם בבשרינו. להיות משונה מכל הנפשות. וע"ז רמזו גדולה מילה שנכרתו עלי' י"ג בריתות. שע"י שמירת אות ברית קודש מתגלין הי"ג מדות כנ"ל:

11 ספר שפת אמת - בראשית - פרשת לך - שנת [תרל"ה]

ופי' מו"ז ז"ל מ"ש מגן אברהם שהקב"ה הבטיח לו שיהי' ממנו נקודה בכל איש ישראל אשר הוא ית' מגין עלי' שלא יוכל לקלקל אותה כו'. ונקודה זו מסייע לכל איש ישראל כפי מדרגתו וז"ש מנח לא העמדת מגינים כו'. והבן:

12 ספר שפת אמת - בראשית - פרשת לך - שנת [תרנ"א]

והוא מדתו של אברהם אע"ה שנטע אהבת ה' בלב כל איש ישראל כמ"ש מו"ז ז"ל שע"ז מברכין מגן אברהם שהשיל"ת מגין על זו הנקודה שנטע אאע"ה בלב איש ישראל. ואותו התשוקה נמצא לעולם בכל איש ישראל וע"ז נאמר מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונק' טירת כסף. ונתקיים בזה מאמר חז"ל פתחו לי כחודה של מחט ואפתח לכם כפתחו של היכל ואולם. ולכן בהיות שאברהם התחיל לאחוז בזו האהבה ומסר נפשו הגם כי ה' נקודה אחת כמ"ש אחות לנו קטנה נעשה מזה חומה ובנין קבוע לדורות כמ"ש ואעשך לגוי גדול וכל בני" נשענין על זה כמ"ש נחפה בכסף והוא כמ"ש על כל פשעים תכסה אהבה והיא זכותו של אברהם אבינו ע"ה:

13 ספר שפת אמת - דברים - לסוכות - שנת [תרמ"ד]

ואא"ז ז"ל ה' אומר תמיד שיש נקודה בכל איש ישראל שהקב"ה מגין עלי' וע"ז נאמר מגן אברהם. והיא נקודה אהבה הנ"ל שעלי' נאמר מים רבים לא יוכלו לכבות.

אצוה אלו עשרה ימים שצין ראש השנה ליום הכפורים, ולכן צעשית שהם זמן של צהמלאו אף ליחיד אומרים סליחות גם ביחידות.

הדיעות אין הסליחות של ת"ל נאמרים כתפילה בפני עלמה, וחלוקים הם מסליחות של עשית שהם נאמרים כתפילה בפני עלמה.

וגם בסליחות שאנו אומרים לפני ר"ה, עיין צמ"צ (תקפא, ו) דיסוד התקנה הוא להשלים ד' ימים של עשית שא"א להתענות בהם, וע"כ ימים אלו חשובים כימי התחנונים של עשית, וע"כ אומרים בהם סליחות בלא תפלה, ומה"ט נמי התפילות מתקבלות בהם גם ביחידות בלא לצור, דזהו כל החפלא של עשית שהתפלות בהם הם ביחיד ולא בצבור.

ובטעמא דמילתא נראה, דשאני עשית דכתיב צבו דרשו ה' צהמלאו קראוהו צהיותו קרוב, וכמו שכתב הרמב"ם צפ"צ מהל' תשובה הל' ו' "אע"פ שהתשובה והלעקה יפה לעולם, צעשרה ימים שצין ר"ה ויוה"כ היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שגא' דרשו ה' צהמלאו, וע"כ אפשר לעשות בהם קדר תפילה מיוחד של סליחות בפני עלמו שאינו מזורף לתפלת י"ת, ויש להם כח להתקבל צפ"ע. וא"כ י"ל דמה"ט ק"ל להרמ"א דסליחות של עשית יכולים להאמר גם ביחידות, עיין צגמ' ר"ה (יח, א) דצעשרה ימים אלו יחיד כליצור, וז"ל הגמ' שם מניין לגזר דין של ליצור וכו' אלא אע"ג שכחתם נקרע שנאמר כה' אלקינו בכל קראנו אליו, והכתיב דרשו ה' צהמלאו [דמשמע דוקא צהמלאו ולא בכל קראנו אליו], התם ביחיד הכא בצבור, ויחיד אימת מלוי לו דכתיב צהמלאו - רש"י] אמר רבה בר

משא"כ בסליחות של ת"ל שסומכים אותם לשמו"ע דוקא, הוא לפי שאין כח לחדש תפילה מיוחדת של סליחות בימים אלו, ואשר מה"ט אין התפילה מקובלת כעשית ואין הסליחות מתקבלות אלא כליצור. - אמנם בדברי הרמב"ם עלמו הכל, מצואר דגם צעשית הסליחות אינם אלא כליצור.

סימן ב

מנהגי חרש אלול והסליחות

התפילה ולא בתוך קדר התפילה, והטעם דאין שום שייכות בין התקיעות לקדר התפילה, כי התקיעה היא הכרזה ותוכחה לעם צשעה שיואלים מזהכ"נ לשוב בתשובה, דהם זכר לתקיעות שתקעו צשעה שעלה משרע"ה שנית להר סיני כדי שלא יעבדו ע"ז, ה"כ תקיעות אלו הם לעורר לתשובה ואין להם שייכות כלל לקדר התפילה, ולכן תוקעים לאחר גמר כל התפילה. ובזה יש לצאר הא דהמנהג שהתקיעות שתוקעים צר"ה לאחר מוסף להשלמת מאה קולות, תוקעים קודם אמירת לדוד ה' אורי, כי כל המאה קולות הם חלק מסדר התפילה, ומשור"ה תוקעים גם

א

תקיעות בחורש אלול

מנהג ליטא לתקוע את התקיעות שתוקעים צחדש אלול לאחר התפילה, לאחר אמירת לדוד ה' אורי וישעי, דלא כמנהג העולם שתוקעים קודם אמירת לדוד ה' אורי, וז"צ.

וביאור מנהגם הוא ע"פ הרמ"א (סי' תקפ"א) שכתב צמר"ח ואילך מתחילין לתקוע אחר התפלה שחרית, ומצואר דהתקיעות הם אחר

הררי

סימן ב

קדם

ה

סופרים ע' באו"ח (סי' תכ"ז), ולפ"ז אולי לריד
ללבוש בסליחות בגדי שבת, כי סליחות קשורים לעונג
ושמחת השבת.

ד

משיח צדקך אמר לפניך

בסליחות אומרים, משיח צדקך אמר לפניך, דוד
המלך אמר לפניך, וכן דיאל איש
חמודות, עזרא הסופר, ול"ז למה מונים מה אמר כל
א' וא'.

ונראה, דכל המלוות כמו שופר לולב מזה
וסוכה, יש דרך אחת לקיום המלוה
כמפורש בתורה, אבל בתשובה אין דרך א' מסויימת,
אלא כל גדול וגדול מישראל בחר לנפשו ע"פ רוב"ק
את התשובה הראויה לו, והרבה דרכים יש לשו
למקום, וזהו שאנו אומרים דוד המלך אמר לפניך
כך, ועזרא הסופר אמר לפניך כך, שכל א' מאבות עם
ישראל והנביאים גילה והראה דרך אחרת בתשובה.

ה

ביאור בתפילת מי שענה

בברכת גואל ישראל בתעניות מוסיפין, מי שענה
לאזרהס אבינו זהר המוריה הוא יענה
אתכם' (תענית טו, א), וכן עפ"ז אומרים בסליחות
שכל יום בתפילת 'מי שענה', מי שענה לאזרהס
אבינו זהר המוריה הוא יעננו, ותמוה מאד דהא לא
מלינו שהתפלל אזרהס אבינו זהר המוריה בזמן
העקידה לישועת יחזק, וכבר עמדו בזה יעוין
במפרשים. ונראה עוד דהנה יש לדקדק מהי השייכות
בין הא דנענה אלע"ה בעקידה לברכת גואל ישראל,
שמוסיפין את המי שענה בגוף הברכה סמוך
לחתימה, וע' בריטצ"א ובר"ן בתענית (טו, א)
דגאולת יחזק הוא גאולת כל ישראל, אמנס אכתי ל"ז
מה ענינה של עניה זו דוקא, ול"ז.

את הי' קולות האחרונים בכלל התפילה, קודם
אמירת לדוד ה' אורי.

ב

סליחות ד' ימים קודם ר"ה

המנהג להתחיל סליחות ד' ימים קודם ר"ה,
מבואר בפוסקים [לבוש סי' תקפ"א, ע'
מ"ז (תקפ"א, ו)] דהוא משום שמן הדין ראוי היה
להתענות בכל עשרת ימי תשובה, אבל בכל עשרת
ימי תשובה יש ד' ימים שאי אפשר להתענות בהם,
ב' ימי ר"ה, שבת טובה, וערב יוהכ"פ, ולכן מתענים
לתשלומין ד' ימים קודם ר"ה. ולכאורה ל"ז מה שייך
תשלומין בזמן אחר בשנה, על כך שלא התענה
בעשרת ימי תשובה, הלא סו"ס ציטל ולא לא
בעשי"ת.

אך הביאור בזה דעשרת ימי תשובה אינם זמן
בעלמא בין ר"ה ליוהכ"פ, אלא זהו שיעור זמן
הראוי לתשובה, דשיעור תשובה להשגת הכפרה של
יוהכ"פ הוא עשרה ימים, ולכן שייך ע"ז תשלומין.
ואם את החלק של הלום אי אפשר לקיים בין ר"ה
ליוהכ"פ, אפשר להשלימו במועד הסמוך לו.

ג

הטעם שמתחילים הסליחות במוצ"ש

המנהג להתחיל באמירת סליחות במוצ"ש, ועיין
בלקט יושר (עמ' 118) שכ' טעם לדבר:
לעולם עומדין [תפילת סליחות נקרא עמידה כי דינו
כשמו"ע, ע' במש"נ בזה לעיל (סי' א)] ביום ראשון
משום שהוא סמוך לשבת, והרי לומדים תורה, לכן
טוב להתחיל ביום א' כי העם שמחים מחמת מלאת
התורה שהם לומדים בשבת, וגם מחמת עונג שבת,
ואמרי' אין השכינה שורה בו' אלא מתוך שמחה של
מלוה, לכן טוב להתחיל להתפלל מתוך שמחה של
מלוה. ומבואר דאמירת הסליחות קשורה לעונג
ושמחת השבת, ומלינו דמיון לזה בקידוש לבנה
שאומרים במוצ"ש כשהוא מבוסס ע"פ מסכתא

ויש מנהג בכמה מקומות¹⁷ שמשכימים מראש חדש אלול עד יום הכפורים,

באשמורת¹⁶ יתפלל אמש ערבית, וגם מתפלל בבוקר שחרית.

לפני התיבה אין רשאים לעכב עליו. ועיקר הטעם כדי שלא לנעול דלת בפני האנשים המקבלין ע"ע לשרת לפני התיבה בציבור בדבר שאינו לפי כבודם, דאמירת הסליחות הוא קל טובא נגד התפילה שתיקנו אנשי כנה"ג. ולפי"ז לא שייך האי דינא רק אם האיש קיבל ע"ע להתפלל בכל ימי הסליחות. ולפיכך האידינא שבכל יום אומר אחר לא שייך זה כלל. דעיקר הטעם כדי שירצה למחר ג"כ לומר, אבל האידינא שאין אומר באמת למחר מה נעילת דלת יש בזה. והוכיח כן מהגמ' יומא כב גבי מי שזכה בתרוה"ד זכה בסידור מערכה וסידור שני גזרי עצים, וסליחות דמי ממש לתרוה"ד שהוא נמי עבודת לילה ואינה חשובה על האנשים כ"כ כמו מצות תפילה, דכל העבודות מצותן ביום דוקא, ותפילה שבמקום קרבן נמי מצותו ביום, והילכך תפילה שהיא בלילה לא חשיבא כ"כ, וגם משום שקשה לעמוד בבוקר קודם אור היום כמו בתרוה"ד, לפיכך תיקנו לתת פיצוי שיזכה ג"כ לירד לפני התיבה. עוד ביאר שם שאין להקשות מתפלת ערבית שזמנה בלילה, שלפי"ז היה צריך לתת למקבל עליו להתפלל ערבית לפני הציבור, שיתפלל גם שחרית ומנחה, משום דערבית רשות ואינו מוציא בה הציבור יד"ח. וסיים דכ"ז בזמנם שהש"צ היה מוציא הציבור בסליחות או בתפילה, שהיה אומר וכולם שומעים, אבל עכשיו שכולם אומרים והש"צ האומר סליחות רק מסיים אח"כ כדי שיאמרו כולם בשוה, לא שייך כלל שיתנו לו פיצוי, דהלא בלא"ה חייב לומר סליחות, ומה טירחא יש לו בזה ופשוט. ועיין בשדי חמד ח"ט עמ' 54 מש"כ ע"ד. ע"ע ביפה ללב שם אות ד ובחי' החת"ס על גליון השו"ע שם מש"כ בזה. 16 בר"ר הלשון: "באשמורות". 17 כ"ד הרי"ג בס' מאה שערים עמ' מג. וכ"כ המנהיג הלי' ר"ה סי' כה, וכ"ה הרי"ז והרא"ש והטור שם והצידה לדרך מאמר ד כלל ה פ"ב. [וע"ש ברא"ש מש"כ "ושמענין דמקצת אתרוותא וכו'", ובקרבן נתנאל שם שכתב שהוא מדברי הרא"ש, וברבינו ירוחם שם "ושמענא דמקצת וכו'", ודו"ק]. וכ"כ השו"ע שם. ובס' המחכים עמ' 37 כתב שהמנהג להשכים לסליחות במוצ"ש שקודם ר"ה, וכ"כ המחז"ו ח"א עמ' 345, וכ"כ הרמ"א שם שאומרים סליחות מיום א' שלפני ר"ה, ואם חל ר"ה בב' או בג' מתחילין מיום א' שלפניו. [ע"ע באבודרהם עמ' רס שיש מקומות שנהגו להשכים מט"ו אלול עד

שם סק"ז כתב שאפילו ערבית מתפלל, משום דהמתחיל במצוה וכו'. [ולפנינו נרפס שם כן בשם ה"מ"צ". ונראה שהוא ט"ס, וצ"ל: "ע"צ", והוא שו"ע ע"פ עטרת צבי ונחלת צבי, כמו שהעיר לנכון הרב המו"ל בשו"ת בנין שלמה (הנדמ"ח) ח"א סי' לז]. וכתב הא"ר [הו"ד גם ביד אפרים על גליון השו"ע ע"ש] דמשמע דערבית שלאחריו, וליתא, דהלא בד"מ הארוך איתא להדיא דערבית שלפניו, וכמ"ש רבינו. וע"ש במחצה"ש ובפרמ"ג. [ובמטה אפרים שם סעיף לא שכתב שמתפלל גם ערבית שלפניו וגם ערבית שלאחריו]. ועיין בחי' החת"ס על גליון השו"ע שם שאפש"ל שאף ערבית שלאחריו שייך למנחה שלפניו משום שהוא נגד אברים ופדרים של תמיד של בין הערביים. ועל עצם דברי רבינו הקשה בשו"ת בנין שלמה שם דאת"ל הטעם משום דהמתחיל במצוה וכו', הלא זהו רק במצוה אחת שצריך לגומרה, אבל כאן סליחות מצוה בפ"ע ותפלה מצוה בפ"ע. ועוד אף בתפלה גופא אטו מי שמתפלל שחרית מתפלל מוסף, ואדרכא בר"ה לב: מבואר שמוסף היה מתפלל אחר. [וכמ"ש רבינו לעיל סי' סד הערה 516 ואילך]. ועוד קשה, מאי האי שמתפלל כל היום, דמשמע שאם רוצה להתפלל אין מוחין בידו, ואין רשאים להוציא מידו, אבל אם רוצה למחול וליתן לאחר שיתפלל מותר, והרי מהירור' שהביא הגר"א סופ"ב דמגילה מבואר להדיא שאיננו רשאי למחול, שהמצוה היא שהמתחיל צריך לגמור, ואינו רשאי ליתנה לאחר. [וע"ש בהערות הרב המו"ל שהקשה מהרמ"א סי' תקפה סעיף ד שהתוקע מיושב ראוי שיתקע על סדר הברכות דהמתחיל במצוה וכו'. וכמ"ש רבינו לעיל סי' סד הערה 494 ואילך ע"ש. ואמנם המשנ"ב שם סק"ז כתב שבמקומות שנהגו לחלק ולתת תקיעות דמיושב לאחד ודמעומד לאחר יעשו כמנהגם כי ישראל קרושים הם ומחבבים המצוות. ואפשר דה"ה הכא]. וכתב שם שנראה שמקור רבינו ממגילה כד. דהמפטיד בנביא פורס על שמע ועובר לפני התיבה ונושא כפיו, משום דמי שרגיל להפטיר ומקבל על עצמו מצוה קטנה שאינה לפי כבודו, צריך לכבדו בשביל זה שיוורד לפני התיבה להתפלל וכיו"ב. וה"ה שתיקנו הגאונים לפי שמתפלל סליחות, דהיינו למקבל על עצמו להתפלל סליחות בכל יום לפני הציבור בכל ימי הסליחות, נתנו לו פיצוי ששייך לו כל התפילות שבאותו היום, שאם ירצה לירד

וכן התקינו חכמים ז"ל שיתקעו בשופר בראש
חדש אלול²⁴, בכל שנה ושנה.
ונהגו לומר אחר תפלת יוצר ומנחה אבינו
מלכנו²⁵, ואפילו בשבת²⁶.

וכתב רב האי גאון²⁷ להתענות כב' ימים של
ראש השנה, כך אנו רואין יפה שלא להתענות,
שכך אמרו פרנסי הדור הראשון²⁸ לישראל
בראש השנה אכלו משמנים ושתו ממתקים²⁹,
שעשרת ימים אלו ימי תשובה מקרו, ימי צום
לא מקרו³⁰, אלא להתפלל ולהתחנן
(ולהתענות) [ולהתוודות³¹] ולעמוד בתחנונים
ולחזור בתשובה. ובירושלמי במסכת תענית³²

ומתפללים סליחות ותחנונים, כנגד מ' ימים¹⁸
שעמד משה לקבל עשרת דברות אחרונות,
וביום הכפורים אמר לו סלחתי כדברייך¹⁹,
וירד.

ונהגו²⁰ בכל מקומות ישראל לתקוע שופר ביום
ראש חדש אלול, ויש למנהג הזה סמך
במדרש²¹, וכן כתוב במקצת אגדות. בראש
חדש אלול עלה משה להר²² לקבל לוחות
שניות, והעבירו שופר בכל המחנה, שהרי משה
עלה להר שלא יתעו עוד בעבודה זרה, והקדוש
ברוך הוא נתעלה באותה תרועה ובאותו שופר,
שנאמר²³ עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר.

ח"ד סי' כא אות ה לענין אם שכחו לתקוע בשחרית אם
תוקעים במנחה, וכן אם תוקעים מא' דר"ח או מב'
דר"ח]. 25 לא נתבאר אם אומר א"מ רק בר"ח
אלול, או בכל חודש אלול, או בעשי"ת. ולעיל סי' סד
הערה 331 ואילך נתבאר דין אמירת א"מ, ושם כתב
רבינו שאומרים א"מ בעשי"ת ע"ש. ועיין להלן סי'
סח (הערה 45) לענין אמירת א"מ במנחה של
עיוה"כ. 26 לעיל שם לא הזכיר רבינו דין אמירת
א"מ בשבת. וראה להלן סי' ע (הערה 32) ואילך
והערה (128) שס"ל לרבינו שאומרים א"מ
בשבת. 27 שו"ת שערי תשובה סי' סד. וראה
בס' שערי שמחה ח"א עמ' מג ובאוצה"ג ר"ה דף ית.
וכ"כ בשמו המנהיג שם סי' א והרי"ו שם והתני"ר
סו"ס עב והרא"ש סוף ר"ה והטור סי' תקצו. ע"ע
בשבה"ל סי' רפד ובתני"ר שם ובקיצור פסקי הרא"ש
סוף ר"ה בשם רב יהודאי גאון שאין להתענות בר"ה
משום שנקרא יום חג. וכ"כ המרדכי ריש ר"ה
וההגה"מ פ"א מהל' שופר [הו"ד בב"י]. וכ"כ
השו"ע ר"ס תקצו. 28 בא"ח ובמנהיג הלשון:
"פרנסי הדור הראשונים". וכ"ה ברא"ש ובטור: "פרנסי
ישראל הראשונים". 29 נחמיה ח, י: "לכו אכלו
משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי
קדוש היום לאלוהינו". ועיין בצפנת פענח מהדורת
עמ' 44 ועמ' 142 [הו"ד בס' המועדים בהלכה עמ' נה]
מש"כ להוכיח מפסוק זה להיפך, כדעת הסוברים שיש
להתענות בר"ה. 30 כ"כ הרי"ו והרא"ש והטור
שם בשם הרי"א.ג. וכ"כ המנהיג שם סי' א. 31
כצ"ל. וכ"ה בר"ר ובא"ח. 32 פ"ב סוף הל' יב.
וכ"כ הרס"ג בפירושו לנחמיה שם [הו"ד בשבה"ל

יוה"כ]. ועיין לעיל ריש הסימן (הערה 9) מש"כ רבינו
בשם רע"ג המנהיג לומר סליחות רק בעשי"ת. 18
כ"ה בפרקי דר"א פמ"ו, [וע"ש ברא"ש מש"כ בזה],
ובתדא"ז פ"ד ובמדרש תנחומא פר' תשא סי' לא. ע"ע
כן בס' המנהיג שם סי' כב וכאבודרהם שם. 19
במדבר יד, כ 20 כ"כ הראשונים עפ"ד המדרש,
המנהיג שם סי' כד והשבה"ל סי' רפד והרי"ו נ"ו ח"א
והרא"ש שם והר"ן ר"ה טז והמרדכי ריש ר"ה והטור
שם. וכתב המטה משה סי' תשעח טעם נוסף לתק"ש
בחודש אלול ע"פ הפסוק "תקעו בחודש שופר",
דהיינו חודש שלם שהוא ל' יום. וסיים שלפי ב'
הטעמים יש לתקוע מיום ב' דר"ח דהיינו מא' אלול
ע"ש. 21 פרקי דר"א שם. [ובד"ר הלשון: "ויש
למנהג הזה עוקף במדרש"]. והא"ח הל' ר"ה אות א
כתב בשם הפדר"א שמצוה לתקוע בשופר בר"ח אלול
משום "שכו תקעו ישראל שהוא ר"ח אחרון של סוף
מ' שנה שעמדו ישראל במדבר". והוסיף שם הטעם
שבו עלה מרע"ה, וכמ"ש רבינו. 22 בא"ח
הלשון: "שהיה משה עולה להר". ובמנהיג הלשון
כמ"ש לפנינו. 23 תהלים מז, ו 24 עיין בס'
צידה לדרך שם שהביא דברי הפדר"א, "בר"ח אלול
אמר לו הקב"ה למשה וכו'", וסיים שלכן התקינו חז"ל
שהיו תוקעין "בר"ח אלול בכל שנה, כל החודש"
ע"ש. והמנהיג שם אחר שהביא הסמך מהמדרש לתקוע
בר"ח אלול כתב: "והצרפתים עושים אף משם ואילך".
וכ"כ הרא"ש והרי"ו שם. שתוקעין "בוקר וערב".
והשו"ע סי' תקפא לא הזכיר המנהיג לתקוע, רק הרמ"א
שם כתב שתוקעין מר"ח ואילך שחרית, ויש מקומות
שתוקעין ג"כ ערבית. [ועיין בשו"ת אגרו"מ חאו"ח